

Na kraju autor zaključuje da novije formacije učenja ne potiru one stare. "Možemo kazati da se formacije učenja međusobno uvjetuju i prevladavaju" /str. 196/. Nijedna formacija ne postoji trajno — niti ona koja je utemeljuje, niti ona novija koja prethodnu nadilazi /str. 196/. Nove formacije se "postupno razvijaju i proširuju iz sadržaja starih formacija..." /str. 196/.

Knjiga "Teorije škole", urednika K. J. Tillmanna, zbornik je studija o školi, utemeljivanih u različitim teoretsko-metodološkim osnovama. Te razlike još se više umnažaju različitim društvenim /kulturno-civilizacijskim/ sredinama, te stavovima raznih autora istih teoretsko-metodoloških koncepata. Škola nam se u tim studijama predstavlja kao složeni organizam, u kojoj se, s obzirom na različite pristupe, otkrivaju i različiti ciljevi, zadaci, mogućnosti, ograničenja, pa i tendencije daljnjeg razvoja. Ulazi se u teorijske analize specifičnih konceptualnih pristupa školi, u kojima se otkrivaju i razrađuju različite osnove tehnologija pedagoškog procesa u njoj. Preciziraju se mnogi terminološki izrazi i analiziraju pojmovni instrumentariji kojima se operira u životu i radu škole, kao organiziranoj društvenoj i pedagoškoj instituciji. U temeljima konceptualnih razrada škole susreću se mnoge znanosti kojima se ne potvrđuje samo njezina interdisciplinarna fizionomija već i obveza i karakter pristupa školi.

Prikazan je pluralistički pristup interpretaciji škole i usput se otkrivaju razni aspekti njezine pojavnosti te različiti zadaci u njezinu oživotvorenju. Zapravo, "Teorije škole" suptilna su analiza različitih pristupa biću škole, bez ikakvih nastojanja njihova nadređivanja, favoriziranja ili omalovažavanja i ignoriranja nekih među njima. Prividna dominantnost nekih od izložene teorije uvjetovana je određenim činiteljima koje bi bilo nužno poznavati kod donošenja sudova o njihovoj

suvremenosti, te društvenoj i pedagoškoj primjenljivosti.

U knjizi se otvaraju mnoge teme pedagoškog, psihološkog i sociološko-kulturološkog karaktera pristupa školi. Otvaraju se i nova područja proučavanja i istraživanja bića škole, čime se pridonosi prevladavanju njezine statičnosti, uokvirenosti i dogmatske unificiranosti.

Osim teoretskog prinosa suvremenoj školi, ova knjiga ima i vrlo velik značaj za širu školničku praksu, skrećući pažnju na nužno teoretsko-metodološku utemeljenost svakog bića škole. Zato knjiga ima značaj i za širu školsku i prosvjetnu javnost. Preporučljiva je i za mnoge druge stručnjake kojima je organizacija ostvarivanja zadataka odgoja i obrazovanja, bilo neposredno ili posredno, predmet znanstvenog i stručnog interesa.

Josip Pivac

Recenzija

Dennis J. D. Sandole — Hugo van der Merwe (ed.)

Conflict Resolution Theory and Practice. Integration and Application

Manchester University Press, Manchester — New York, 1994., 298 str.

Knjiga Dennisa J. D. Sandolea i Huga van der Merwea, *Conflict Resolution Theory and Practice*, u izdanju "Manchester University Pressa" jedno je od najznačajnijih djela u području teorije i analize sukoba te razrješavanja sukoba nenasilnim sredstvima. Iza ove knjige stoji Institut za analizu i razrje-

šavanje sukoba¹ *Sveučilišta George Mason* (SAD), tj. njegovi predavači i profesori, redom vrhunski stručnjaci u području analize i razrješavanja sukoba. Knjigu je pisalo čak devetnaest autora, a svojom cjelovitošću i sustavnošću ona predstavlja suvremenu sintezu dosega, dilema i proturječja ovoga znanstvenog područja.

Knjiga je podijeljena u pet poglavlja, od kojih svako obrađuje određenu cjelinu. Prvo se poglavlje, sastavljeno od šest dijelova, bavi pitanjima opće teorije i prakse u razrješavanju sukoba.

Dennis J. D. Sandole ('Paradigms, theories, and metaphors in conflict and conflict resolution: Coherence or confusion?') bavi se pitanjima uzroka i eskalacije sukoba na različitim razinama, uključujući interpersonalnu i međunarodnu. Sandole ističe kako postoje najmanje četiri paradigme koje nastoje objasniti sukobe i dati smjernice za njihovo razrješavanje. To su: *politički realizam* (Realpolitik), *politički idealizam* (Idealpolitik), *marksizam* i *ne-marksistička radikalna misao* (Non-Marxist Radical Thought — NMRT). Ovaj četvrti pristup autorova je inovacija, koja predstavlja svojevrsni 'srednji pristup' između postojećih marksističkih i ne-marksističkih paradigmi: "NMRT, kao i realizam, priznaje potenciju naše biološke prirode..., ali poput idealizma ističe važnost strukturalnih promjena u smjeru približavanja društvenih, političkih, ekonomskih i drugih institucija osnovnim ljudskim potrebama" (str. 5). Sandole nadalje analizira najčešće pojmove i pristupe izučavanju sukoba, uspoređujući pristupe autora kao što su John Paul Scott, Paul MacLean, Leon Festinger, Johan Galtung, i dr. Sandole ostavlja otvorenim pitanje praktične primjene teorije razrješavanja sukoba, te ističe najvažnije smjernice za dalje istraživanje u tom pravcu.

Daniel Druckman ('An analytical research agenda for conflict and conflict resolution') nastoji objasniti osnovne pojmove i pitanja iz literature o razrješavanju sukoba. Autor temi pristupa s nekoliko različitih aspekata: *strukture sukoba*, *processa sukoba*, *utjecaja na ponašanje u sukobu* i *šireg konteksta sukoba*. "Struktura sukoba", ističe Druckman, "odnosi se na uzroke razlika između pojedinaca ili skupina" (str. 25). S tog aspekta moguće je sagledati: *sukob interesa*, *spoznajni sukob*, te *sukob ideologija*. U procesu sukoba autor razlikuje *cjenkanje* i *raspravljanje*. Kao najznačajnija pitanja koja utječu na sukob, Druckman navodi *osobne varijable*, *obveze koje predstavljaju određene uloge* (društvene funkcije), te *utjecaji situacije*. Pod pojmom 'konteksta sukoba' autor razumijeva "široke sustavne utjecaje, te brže intervencije trećih strana u sukobima" (str. 35). Sustavni utjecaji mogu biti *domaći*, *regionalni*, te *međunarodni*, dok se intervencije treće strane kreću od "tradicionalnog posredovanja i arbitraže, do radionica za rješavanje problema" (str. 36). Na kraju autor zaključuje kako spomenuta pitanja tvore temeljni program za analitičko istraživanje, koji se sastoji od "narednih koraka u prikupljanju znanja o vanjskim (utjecaji i kontekst) i unutarnjim (struktura i procesi) aspektima sukoba.

Mary Clark ('Symptoms of cultural pathologies: A hypothesis') uspoređuje usklađenost društvenih institucija koje nastaju na osnovi pojedinih pogleda na svijet s univerzalnim ljudskim potrebama. Autorica zapaža neadekvatnost pojedinih društava s aspekta zadovoljavanja ljudskih potreba, te ističe potrebu za filozofskim propitivanjem mogućih načina na koje bi se te i takve neadekvatnosti ispravile. Usklađivanje društvenih institucija s osnovnim potrebama samoga društva, po njezinom mišljenju, pridonijelo je sprečavanju izbijanja sukoba. Kao najvažnije aspekte kulture, autorica ističe pitanja: *kako mislimo*, *što trebamo* i *kako se pril-*

¹ Institute for Conflict Analysis and Resolution (ICAR)

goditi. Razumijevanje kulture, smatra autorica, osnovni je preduvjet za sprečavanje i razrješavanje sukoba.

John W. Burton ('Conflict resolution as a political philosophy') ističe važnost razlikovanja pojma "sukob" od pojma "spor", te konzekventno, pojma "poravnavanje" od pojma "razrješavanje". Kako "sporovi" podrazumijevaju "interese o kojima je moguće pregovarati" (str. 55), "sukobi" uključuju "ontologijske ljudske potrebe o kojima se ne može postići kompromis" (str. 55). Autor, također, ističe da "razrješavanje sukoba, za razliku od poravnavanja sporova, nije primarno zaokupljeno pojedinim slučajevima" (str. 60). "Glavni cilj takvoga pristupa", ističe Burton, "nije samo u prevenciji sukoba, tj. u izoliranju i otklanjanju uzroka sukoba, nego također i u *provenciji* sukoba" (str. 60). Pod pojmom "provencije" Burton razumijeva "promicanje uvjeta koji stvaraju kooperativne odnose" (str. 60). Autor izvodi zaključak da "razrješavanje pojedinih sukoba predstavlja samo početak" (str. 64), te "da iako daje uvid u prirodu sukoba i uvjete koji ih potiču, zasebno se ne bavi samim problemom sukoba" (str. 64). Burton stoga ističe da bi cilj razrješavanja sukoba trebao biti upravo u njihovoj "provenciji".

John N. Warfield ('Complexity and cognitive equilibrium: experimental results and their implications') iznosi kritiku tradicionalnog pristupa rješavanju problema s aspekta prakse. Warfield istražuje uvjete rada u skupinama (donošenje odluka), s posebnim naglaskom na analizi visoko — složenih pitanja. Autor nadalje analizira ciljeve skupnoga rada, te ističe uvjete koje bi ti ciljevi trebali zadovoljiti. Posebnu pažnju poklanja metodologiji prikupljanja podataka vezanih uz skupno odlučivanje, navodeći postupke, kao što su *nominalna skupna tehnika* i *interpretativno strukturalno oblikovanje* (str. 71). Na osnovi analize statističkih podataka autor predlaže tri zakonitosti

vezane uz proces skupnoga odlučivanja: *zakon nerazdvojjivog sukoba* (The law of inherent conflict), *zakon strukturalne pod-konceptualizacije* (The law of structural underconceptualization), te *zakon nepovezanih ekstrema* (The law of uncorrelated extremes). U zaključku autor navodi da rezultati najnovijih istraživanja sugeriraju kako "učinkoviti skupni rad (odlučivanje) sa složenim pitanjima treba otpočeti olakšavajućim pristupom kognitivnoj ravnoteži, nakon čega trebaju slijediti napori radi postizanja emocionalne ravnoteže" (str. 76).

Christopher R. Mitchell ('Problem-solving exercises and theories of conflict resolution') analizira tzv. *radionice za rješavanje problema* (problem-solving workshops), te njihovu učinkovitost u praktičnom razrješavanju duboko ukorijenjenih sukoba. *Radionice za rješavanje problema* najčešće podrazumijevaju "processe kroz koje neformalne, obično akademske treće strane bez formalne moći, mogu utjecati na tijek dugotrajnih, duboko ukorijenjenih sukoba..." (str. 78). Mitchell za takav pristup razrješavanju sukoba koristi termin *vježbe za rješavanje problema* (problem-solving exercises), ističući njihova osnovna obilježja: *usmjerenost prema van, trokutastu strukturu, prisustvo treće strane u formi panela* (a ne pojedinca), *te fenomen male skupine* (str. 79—80). Autor, također, ispituje primjenjivost teorije u praktičnim situacijama, te nastoji pridonijeti formuliranju praktično primjenjive teorije, koristeći praktična iskustva.

Drugo poglavlje, koje razmatra koncepte i aspekte procesa razrješavanja sukoba, sastoji se od dva dijela.

U prvomu ('Managing differences in conflict resolution') Benjamin J. Broome posebnu pažnju poklanja odnosu između strana u sukobu, smatrajući da nije dovoljno usredotočiti se na poglede i potrebe pojedinaca. Emocionalnoj identifikaciji ili empatiji (uživljanju) autor poklanja posebnu pažnju. No, Broome napušta tradicionalno "psiholo-

gijsko" shvaćanje empatije, u kojem je naglasak na točnoj reprodukciji izvornoga značenja, te se priklanja hermeneutičkoj fenomenologiji Heideggera i Gadamera, koja naglasak stavlja na produktivni, a ne reproduktivni pristup shvaćanju. Takav pristup autor naziva *relacionalnim pristupom empatiji*. "Relacionalni pristup prevladava individualnu psihologiju i usredotočuje se na stvaranje *zajedničkog značenja* tijekom međusobnih susreta" (str. 98). Ako se primijeni u razrješavanju sukoba, relacionalni pristup empatiji sugerira da sudionici sukoba moraju "prevladati razlike, kako bi razvili razumijevanje" (str. 104). Broome zaključuje da "razvijanje empatičnog stava u komunikaciji, te težnja za stvaranjem relacijskog značenja u sukobima dovodi do povećanja izgleda za zajedničko sudjelovanje u učinkovitom razrješavanju različitosti" (str. 107).

Joseph V. Montville ("The healing function in political resolution") analizira posljedice psihološkog šoka, koji nastaje kao rezultat nasilnih sukoba, na proces opraštanja i normalizacije međuljudskih odnosa nakon završetka sukoba. Autor nadalje propituje učinkovitost pojedinih pristupa razrješavanju sukoba, s osvrtom na pojedine stvarne slučajeve i njihove rezultate. Uz niz praktičnih primjera konkretnih sukoba, Montville daje i kratak opis dvaju projekata razrješavanja sukoba u Irskoj i na Bliskom istoku.

Treće poglavlje, koje se sastoji od pet dijelova, razmatra teoriju i praksu na različitim razinama.

Kevin Avruch i Peter W. Black ("Conflict resolution in intercultural settings: Problems and prospects") razmatraju problem primjene teorije i prakse sukoba u međukulturalnim i međuetničkim situacijama. Autori ističu važnost analize kulture, kao osnovnog preduvjeta za uspješno razrješavanje sukoba između različitih kultura, te detaljno opisuju obilježja situacija i sukoba osnova kojih su različitosti u kultu-

ri. Autori daju prikaz mogućnosti multikulturalne analize, ističući istovremeno, kako prednosti, tako i ograničenja takvog pristupa.

Richard E. Rubenstein ("The analyzing and resolving of class conflict") propituje problematičnu terminologiju u području klasnoga sukoba. Rubenstein ističe razlike između "razrješavanja sukoba" i "poravnavanja sporova", kao i specifičnosti obaju pristupa. Autor također upozorava na različitosti pristupa poznatog pod nazivom "alternativno razrješavanje sporova" od tehnika upravljanja sukobom (conflict management). Rubenstein se posebno osvrće na pitanje sporova radnika i poslodavaca (labor-management disputes), te na odgovarajuće pristupe njihovom razrješavanju. Ključno pitanje međuklasnih odnosa nalazi se u načinu, tj. manifestaciji promjena u klasnim odnosima. Osvrćući se na Karla Marxa, koji je poricao svaku nepromjenjivu vezu između nasilja i klasne borbe, autor stavlja naglasak upravo na izbjegavanje nasilnih manifestacija klasnih promjena, tj. sukoba klasa. Rubenstein na kraju daje opis procesa razrješavanja takvih sukoba u četiri faze: *sazivanje strana u sukobu, stvaranje foruma, provođenje radionice* (za razrješavanje sukoba), te *implementacija*.

Brack Brown ("Public organizations and policies in conflict: Notes on theory and practice") na početku postavlja dva pitanja: Postoje li obrasci i opća objašnjenja za genezu, sazrijevanje, i alternativne ishode sukoba svih vrsta?, te postoje li načela koja, ako ih se ispravno shvati, omogućuju konstruktivnu intervenciju u kroničnim, skupim, duboko-ukorijenjenim, ponekad nasilnim vrstama sukoba, uz istovremeno sprečavanje nasilja i poticanje suradnje u društvenim odnosima? (str. 158). Autor iznosi nedostatke i neprimjerenosti teorije sukoba, koje objašnjava nekonzistentnošću i neizgrađenošću te mlade discipline. Zatim analizira ulogu javnih organizacija u sprečavanju i suzbijanju

sukoba, ističući vezu između manifestacije sukoba i tipa političkog poretka u kojemu sukob nastaje. Moderni demokratski poredak, smatra on, umnogome omogućuje rješavanje važnih pitanja u okvirima institucionalnih struktura. On također analizira nastanak modernih nacionalnih država, te povezuje proces njihova nastanka s nasiljem. Sila kojom raspoložu moderne države teoretski bi trebala služiti kao oruđe za prisilno sprečavanje i suzbijanje sukoba; praksa, međutim, u tom pogledu uvijek ne potvrđuje teoriju. Osim što organizacije mogu igrati ulogu u sukobima, ističe Brown, sukobi mogu izbiti i u samim organizacijama. Organizacije bi stoga trebalo proučavati ne samo kao birokratski organizirane, ekonomski utemeljene, učinkovite i sl., već i kao potencijalne zone sukoba.

Wallace Warfield ('Public—policy conflict resolution: The nexus between culture and process') ispituje pristupe sukobima koji izbijaju kao rezultat diskrepancije između organizacije i njezinih objekata u procesu implementacije javnih politika. Posebnu pažnju poklanja društvima u tranziciji iz totalitarne ili autokratske prema demokratskoj formi društva. Tako on kaže da "odnosi između javnih organizacija i društvenih skupina manjega stupnja moći uključuju elemente složenosti koje nije moguće naći u istovrsnim sporovima gdje ti činitelji nisu prisutni" (str. 176). Pristup rješavanju sporova nastalih u procesu implementacije javnih politika organizacija (npr., država) stoga je specifičan i krajnje zahtjevan.

Elise Boulding ('States, boundaries, and environmental security') predviđa da će promjena stava prema Zemlji i svjetskom stanovništvu smanjiti današnji značaj teritorija za nacionalne države. Ta nova ekološka svijest, smatra autorica, pridonijet će smanjenju utjecaja vojne moći u korist nenasilnog razrješavanja sukoba. Kao dokaze tom stavu Bouldingova navodi povećanu svijest o promjeni uloge i značenja

koncepta sigurnosti, te nemogućnost nacionalnih država da ga provode unilateralno ili bilateralno. Međusobno povezivanje mirovnih i ekoloških pokreta te prihvaćanje odgovornosti za sudbinu planete od strane običnih građana također govori u prilog tome. Autorica isto tako ističe i razvoj međunarodnih globalnih regulatornih sustava, te ulogu Ujedinjenih naroda u procesu izgradnje globalnog mira.

Pretposljednji dio knjige govori o značaju teorije za praktičare, a sastoji se iz četiri djela.

Joseph A. Scimecca ('Theory and alternative dispute resolution: A contradiction in terms?') nastoji uskladiti teoriju sukoba s područjem *alternativnog razrješavanja sporova* (alternative dispute resolution — ADR). *Alternativno razrješavanje sporova* predstavlja alternativu za insitucionalizirano reguliranje sporova putem sudova. Uz osnovne karakteristike ADR-a, autor navodi i osnovne vrste te historijat ove tehnike. Scimecca zatim nastoji iznaći teorijsko utemeljenje praktičnih ADR-tehnika, uzimajući u obzir dva osnovna pristupa teoriji razrješavanja sukoba — teoriju igara i teoriju ljudskih potreba. Ovdje je važno istaći da on pravi razliku između "teorije sukoba" i "teorije razrješavanja sukoba". Pod "teorijom sukoba" podrazumijeva radove Marxa, Simmela, Webera, Coscra i dr., dok "teorijom razrješavanja sukoba" smatra uže područje koje uključuje samo one teoretske okvire što se odnose na specifičnu praksu razrješavanja sukoba. Autor zatim analizira teoriju sukoba, posebno uspoređujući stavove Marxa i Webera. Na kraju iznosi slabosti i nedostatke teorije ADR-a, s osvrtom na literaturu iz toga područja.

John S. Murray ('Using theory in conflict resolution practice') analizira primjenu teorije razrješavanja sukoba u praksi, uzimajući školski odbor (tj. problem odlučivanja u situaciji međusobno suprotstavljenih glasačkih skupina) Suburban Countya (područje na

Istočnoj obali SAD) kao *case study*. Ističe razloge za primjenu teorije u praksi, te navodi načine na koje se to čini. Teorija, smatra on, omogućuje razumijevanje prirode problema, informira strane u sporu o drugim načinima sagledavanja njihove situacije, motivira ih za rješavanje problema, te utvrđuje standarde i smjernice u procesu razrješavanja sukoba.

Marcelle E. DuPraw ('From theory to practice in environmental dispute resolution: Negotiating the transition') s aspekta razrješavanja ekoloških sukoba istražuje konceptualni okvir i praktične smjernice u procesu prijelaza iz područja znanstvenog istraživanja u praksu razrješavanja sukoba. Analizirajući dosge literature u ovom području, autorica ističe osnovne vještine i karakteristike potrebne za uspjeh u praktičnom razrješavanju ekoloških sukoba.

John W. McDonald ('International conference diplomacy: Four principles') analizira diplomaciju na međunarodnim konferencijama, s posebnim naglaskom na sustav Ujedinjenih naroda. Ističe razliku između bilateralnih i multilateralnih konferencija, koje, smatra on, zahtijevaju sasvim drukčiji pristup. Na osnovi vlastita četrdesetogodišnjeg iskustva u organiziranju međunarodnih konferencija i predvođenju američkih delegacija, McDonald iznosi četiri načela multilateralne diplomacije: izravnu vezu između uspjeha međunarodnih konferencija i priprema u tu svrhu" (str. 250); ovisnost veličine i diplomatske razine delegacije na međunarodnoj konferenciji o domaćem političkom interesu za predmet konferencije (str. 253); mudro korištenje strukture konferencije (str. 255); te ovisnost uspjeha ili propasti konferencije o visini kompetencija predsjednika konferencije ili vođe američke delegacije. (str. 257). Autor nastoji uskladiti raskorak koji postoji između teorija razrješavanja sukoba i diplomatske pregovaračke prakse, što bi po njegovom mišljenju pridonijelo učin-

kovitijem razrješavanju međunarodnih sukoba mirnim putem.

U posljednjem poglavlju Hugo van der Merwe ('Relating theory to the practice of conflict resolution in South Africa') osvrće se na sukladnost te međusobnu povezanost teorija i pogleda iznesenih u prijašnjim poglavljima. Analizirajući date teoretske pristupe, daje on praktične sugestije za intervenciju u južnoafričkom sukobu i naglašava potrebu za većim brojem modela posvećenih različitim dimenzijama sukoba. Kao zaključak cijele knjige, on ističe spoznaju da "razrješavanje sukoba traži ne samo odgovarajuća sredstva već i pažljivo razmatranje pravilne upotrebe tih sredstava u pojedinim specifičnim slučajevima" (str. 274).

Knjigu Dennisa J. D. Sandole i Huga van der Merwea potrebno je shvatiti kao poticaj za daljnje napore u smjeru izgradnje komplementarne i integralne teorije sukoba i razrješavanja sukoba. Jasno i nedvosmisleno iznošenje glavnih poteškoća te osnovnih teoretskih pristupa u kombinaciji s perspektivama za njihovu praktičnu primjenu, predstavlja nedvosmisleno najveću vrijednost ove knjige.

Dario Ciraki